

9. Політологія : навч.-метод. комплекс : підручник / за ред. Ф. М. Кирилюка. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 697 с.
10. Рибачук М. Громадянське суспільство і церква [Електронний ресурс] / М. Рибачук // Сучасна українська політика : Політики і політологи про неї. – Вип. 5. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchniku/21/4.pdf>.
11. У Державному комітеті у справах релігій. Офіційний вісник // Людина і світ. – 2000. – № 5. – С. 25.
12. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія : підручник / П. П. Шляхтун. – К. : Центр учбової л-ри, 2010. – 472 с.
13. Якименко Ю. Громадянське суспільство в Україні: основні характеристики [Електронний ресурс] / Ю. Якименко. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=320.

В статье раскрывается влияние церкви в целом и христианства в частности на становление основ гражданского общества. Определяется взаимосвязь религии и права, их трансформация и влияние на общественные процессы в стране. На основе анализа процессов становления гражданского общества в странах Центрально-Восточной Европы предложено собственное видение их внедрения в современном украинском обществе. Отмечена определяющая роль в этом процессе церковных институтов.

Ключевые слова: церковь, государство, гражданское общество, право, религия, мораль, общество.

The influence of church in general and specifically Christianity on the formation of civil society principles is revealed in the article. Correlation of religion and law, their transformation and influence on social processes in the country are defined. On the basis of analysis of processes of civil society formation in the countries of Central and Eastern Europe the author proposes his own view on their introduction in a modern Ukrainian society. The important role of church institutions in this process is emphasized.

Keywords: church, state, civil society, law, religion, morals, society.

УДК 61:57:17]:340.61:347.131.2

ББК 87.7

Галина Терешкевич (с. Діогена)

ПРОБЛЕМИ ВІДНОШЕНЬ МІЖ МОРАЛЬНИМ І ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНАМИ В КОНТЕКСТІ БІОЕТИКИ

У статті розглядаються питання відношень між етикою і правом, між цивільним законом і законом моральним. А також висвітлюються проблеми захисту законом фундаментальних цінностей, необхідних для гарантування загального блага. Розглядаються етико-правові аспекти державного регулювання системи охорони здоров'я в Україні на засадах біоетики, ґрунтовані на трактуванні життя людини як найвищої фундаментальної і недоторканої цінності. Висвітлюється вплив біоетики на діяльність органів державного управління охороною здоров'я стосовно пошани гідності людини та збереження життя на всіх етапах її розвитку.

Ключові слова: моральний закон, цивільний закон, біоетика, мораль, право, істина, свобода, цінність людського життя, пошана гідності людини, фундаментальні цінності людської особи, загальне благо, органи державного управління, державне регулювання системи охорони здоров'я на засадах біоетики, нормативно-правова база в системі охорони здоров'я України, державний контроль, державна політика щодо проблем цінності й гідності людського життя.

“Бо право повернеться до правди
і всі щирі серцем стоятимуть за нею”
(Псалом 94, 15)

Фундаментальні цінності людської особи мають бути захищені не лише морально, а і юридично: йдеться про людські цінності, з приводу яких міжнародні трибунали та національні конституції повинні зайняти чітку позицію. Тут виникає проблема між етикою і правом, між моральним і цивільним законом [6, с.675–691].

Одвічна філософська дискусія про відношення між цивільним законом і законом моральним сьогодні є важливим викликом для демократичного суспільства.

Ще св. Тома Аквінський наголошував на тому, що аж ніяк не вся сфера моралі може бути оповита правом. Закон, утім, не може обґрунтовувати мораль, у кращому разі,

він може визнати її вимоги. Фундаментальні цінності, необхідні для гарантування загального блага, мають бути захищені також законом. І тому, якщо закон не захищає благо, необхідне для спільного проживання людей і загального добробуту (як, скажімо, закони, що допускають штучний аборт), цей закон не є законом, а отже, можливою є відмова від виконання громадянського обов'язку за велінням совісті, і закон потрібно змінити.

Фундаментальне благо життя поодинокого живого створіння з першого моменту його існування (тобто з моменту запліднення), яке ось-ось має з'явитися на світ чи вже народилося, сім'я, необхідна медична допомога є основними етичними реквізитами, тому що служать захисту загального блага, яке потрібно захищати в інтересах усіх.

Нова наука біоетика виникла як реакція на нівелювання цінності людського життя в результаті поглиблення загрози екологічної катастрофи, впливу нових технологій біології та медицини, обмеженого підходу до хворого, кризи патерналістських стосунків "лікар – пацієнт".

З огляду на цілу низку причин, а особливо внаслідок виникнення біоетичного мислення й поставлених ним проблем, що торкаються сфери закону, у сучасному плюралістичному суспільстві чимраз очевиднішою стає необхідність прояснення аксіологічних основ права для того, щоб зробити більш визначеними і явними невід'ємні права людини, які, санкціоновані законом, повинні спрямувати поведінку людини у випадку морального вибору, до якого залучені науки про життя і здоров'я, насамперед біоетика.

У панівній культурі розщеплення бінома "істина – свобода", як це не парадоксально, чимраз утруднює ефективний захист людського життя державними структурами й сприяє появі витончених форм тиранії, за яких невелика кількість людей може вирішувати долю багатьох інших.

Минуло вже не так мало часу відтоді, як закони про штучний аборт, чинні в багатьох західних країнах, по суті, перетворили поняття "злочин" у "право", яке узаконює зловживання владою сильніших стосовно життя слабших і невинних [8, п.11].

Ця заплутана юридична ситуація, за якої цінність людського життя піднімається й опускається по шкалі цінностей [10, с.30], наче якийсь суб'єктивний інтерес, є наслідком етичного релятивізму та юридичного позитивізму, що перетворили теорію розрізнення права й моралі на теорію радикального поділу цих двох понять.

У сучасних юридичних дискусіях часто можна почути про аморальність права. Урешті-решт, така думка призводить до концепції права, яка відтинає від себе будь-який критерій справедливості й загального блага [9, с.32].

Дедалі більше авторів пропонують теорії етичного мінімуму, що залишають простір для моралі, але лише в тих межах, у яких мораль визнає абсолютний примат права і які спираються на моделі юридичних принципів, визнаних і санкціонованих міжнародними деклараціями прав людини. Там, де цього немає, мораль обмежується уявою окремих індивідів, без будь-якого юридичного забезпечення на колективному рівні [7, с.230].

Згідно із цією доктриною, право має залежати не від істини, а радше від акту нормативної волі того, хто при владі (юридичний позитивізм) [9, с.33].

Наслідки такої настанови суттєво впливають як на юридичну, так і на політичну систему. Справді, з одного боку, з права викидається його власний етичний зміст, і замість того, щоби вести до пошуку істини для досягнення загального блага, воно зводиться до простого процедурного механізму пошуку згоди. З іншого боку, демократична система, яка в ідеалі має бути дієвим механізмом захисту прав кожного індивіда на будь-якій стадії та за будь-яких умов його існування, стає метою, яка служить для збереження інтересів більшості.

Поняття демократії має характеризуватися не стільки своїми формальними механізмами, що було властиве моделі демократії минулого століття, скільки особливою пошаною індивідуальних прав і захистом гідності людської особи. Саме така демократія

може називатися правовою державою, у якій сама правляча влада обмежена законами, що спрямовані на захист індивіда, санкціоновані основними принципами конституції, якими не може маніпулювати навіть більшість тих, що є при владі [3, с.46].

Справжня демократія субстанційна [6, с.406] і її цінність зростає чи зменшується разом із цінностями, які вона втілює й розвиває. Фундаментальними й невід’ємними цінностями в даному разі є гідність кожної людської особи, пошана її невідчужуваних і неприменшуваних прав, а також визнання загального блага як мети та регулюючого критерію політичного життя. Тому для розвитку суспільства і здорової демократії необхідно нове осмислення людських і моральних цінностей, екзистенціальних і природних, що впливають із самого життя людської істоти та виражають і захищають гідність людської особи, – цінностей, які з огляду на це жоден індивід, жодна більшість і жодна держава не можуть ані створити, ані змінити чи зруйнувати, але повинні лише визнавати, поважати й розвивати.

Антропологія пропонує оправдальний критерій того, що технічно й науково можливе, і того, що етично дозволене. Вона пропонує також критерії судження про те, що законно санкціоноване силами політичної більшості, і про те, що морально дозволене й служить для блага людини.

Людське життя недоторкане, має бути шановане й захищене від моменту запліднення до Богом призначеного відходу.

“Людське життя священне, бо із самого початку воно несе в собі творчу дію Бога й назавжди перебуває в особливому зв’язку з Творцем – своєю єдиною Ціллю. Один Бог є Владика життя, від початку його і до кінця: ніхто за будь-яких обставин не може претендувати на право прямо знищувати невинну людину” [8, с.52].

Гідність є притаманною людському індивіду на всіх етапах його існування. Право на життя людини є її фундаментальним, базисним правом. Як слушно зауважує український науковець К.Карпенко, “... будь-які з колись проголошених прав людини можна розглядати як розгортання або конкретизацію цього основного права, тому що кожне з них обов’язково є одним із проявів життя, задоволенням певних життєвих потреб, інтересів, прагнень” [2, с.66].

Уже досить давно в юридичному світі відчувається потреба в поясненні етико-аксіологічного аспекту права і в дослідженні не так його джерел, як його основ шляхом повернення до тих об’єктивних та універсальних цінностей, які нормативно підтримують його й ґрунтуються на онтологічній структурі людини як особи [5, с.194].

Таким чином, конституції покликані захищати фундаментальні права особи, які необхідні для гарантування упорядкованого спільного проживання громадян і для самої можливості існування соціального життя. Тому той конституційний мінімум має бути закріплений у конституції кожної держави, бо він є необхідним елементом самого існування будь-якого людського суспільства.

Тому від законодавця вимагається не створювати наново, а радше осмислювати потреби людини, що живе в суспільстві, в пошуках не так згоди, як того об’єктивного морального закону, що “вписаний в серце кожної людини і є нормативною точкою відліку самого цивільного закону” [8, п.70].

Лише на основі таких передумов право може знову віднайти свою істинну функцію, захищену від небезпек етичного релятивізму, який в історії дуже часто служив для виправдання свавілля політичних влад і поєднував справедливість і свободу з авторитаризмом і зловживанням, особливо стосовно найслабших. Законодавці мають поважати істину права й сказати мужне “ні” будь-якому насиллю над людським життям і будь-якому свавіллю стосовно нього [8, п.70].

Демографічна ситуація в Україні спонукає державу й суспільство замислитися над проблемою цінності та гідності життя людини.

Біоетика привертає увагу, зокрема, до біологічного й антропологічного статусу ембріона людини, який від моменту запліднення має всі характеристики людської особистості: керовану особистим геномом свою власну проект-програму життя й людську гідність, що заслуговує пошани. Живий людський ембріон від моменту запліднення є людським суб'єктом з добре визначеною ідентичністю, який починає від цього моменту свій власний, безперервний, постійний і координований розвиток; має право на власне життя, і кожне втручання не на користь ембріона розглядається як дія, що порушує таке право.

Німецький ембріолог Е.Блехшмідт наприкінці ХХ ст. у запропонованій ним теорії розвитку індивідуальності дійшов висновку: "Людиною не можна стати, нею можна лише бути від першої миті свого існування" [1, с.24]. Сьогодні з розшифруванням генома людини не залишилось сумнівів, що від моменту запліднення бере початок життя людської особи.

Ембріону людини притаманна гідність, бо те, ким стане людина, вже закладене в ньому, але не є ще вираженим і потребує часу для розвитку та остаточного формування, яке не закінчується з народженням. Генетичний розвиток людини не включає в себе зміну її природи, а лише поступовий прояв тих можливостей і здібностей, якими вона вже володіє від самого початку. Отже, людська особа починає існувати від моменту запліднення.

Тому потрібна чітко аргументована законодавча база стосовно: контрацепції як зброї в боротьбі проти життя та людини як особистості; стерилізації, що завдає шкоди фізичній цілісності людської особи та протирічить її свободі й праву – можливості дотримання прокреативного виміру єднальної любові, адже людині притаманні природні методи розпізнавання днів плідності; абортів як убивства дитини; допоміжних репродуктивних технологій, що загрожують людському життю та гідності людини. Критерієм біоетичної дозволених прокреативних технологій людини є подружній акт з єднальною і розмножувальною функціями водночас, запліднення в живому організмі й допоміжна функція техніки.

Певні спроби вплинути на хромосомну й генетичну спадковість людини за допомогою генетичних маніпуляцій, які не є терапевтичними, а націлені на продукування людських істот, відібраних щодо статі чи інших наперед визначених якостей, суперечать особистій гідності людини, її цілісності та ідентичності, тому вони жодним чином не можуть бути виправдані можливими корисними наслідками для людства.

Згідно із законом України про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини (ст.19), терапія стовбуровими клітинами з використанням ембріонів є дозволеною, що є морально неприпустимо. Альтернативою в даному випадку є використання пуповинної крові для лікування хворих, з відповідним профілем гістосумісності. Органи державної влади повинні протидіяти нелегальному бізнесу й торгівлі частинами ембріонів людини, які продаються за кордон.

Унаслідок недостатньої уваги до проблеми абортів в Україні склалася критична демографічна ситуація, яка загрожує своїми наслідками майбутньому держави, адже рівень народжуваності не забезпечує природного відтворення населення. Демографічні процеси в Україні вимагають перегляду державної політики щодо проблем цінності та гідності людського життя.

Завданням держави і суспільства є турбота про кожне людське життя: у школах – виховання відповідальності й поваги до життя, пропагувати засади біоетики; у суспільно-політичному житті – заміну несправедливих проабортивних законів новими, що визнають гідність людини; заборона заходів, що руйнують материнство і дитинство.

Щодо евтаназії в Україні, де право на життя гарантоване кожному громадянину відповідними статтями Конституції (ст.3, 27, 64), немає спеціального нормативно-пра-

вового акта, але це питання врегульоване “Основами законодавства України про охорону здоров’я”, де евтаназія категорично заборонена, а при здійсненні кваліфікується як навмисне вбивство. Органи державного управління, впроваджуючи замість евтаназії паліативну терапію, забезпечать пом’якшення страждань невиліковно хворої людини.

Засада неприпустимості дискримінації в ім’я рівної гідності всіх людських істот має стосуватися всіх періодів людського існування від моменту запліднення до природної смерті, охоплюючи особливі етапи (фази): початковий, страждання та вмирання. Тому належність до людського роду – це визнання права на гідність кожного, бо решта атрибутів (краса, успіх, здоров’я, багатство, розум, дорослість і т. ін.) прирівнюються до другорядних і таких, що нездатні характеризувати гідність, яка вже цілковито міститься в цій належності. І роздуми про право на життя плода вкладаються в цей контекст, тому що “першим виявом людської гідності є право на життя” [4, с.349–350].

Державне регулювання системи охорони здоров’я на засадах біоетики має передбачати перегляд низки законодавчих актів щодо їх відповідності фундаментальним критеріям моральності, якими є розвиток людини як особистості та пошана її гідності; збереження людського життя з моменту запліднення до природної смерті; філософське усвідомлення нових можливостей медичної й біологічної науки та їх співвідношення з правами людини; пошук шляхів удосконалення медицини.

Абсолютні цінності подаровані нам Творцем як орієнтир і дороговказ у житті і ми повинні їх відстоювати. Божа Перемога – остаточна.

Як пророк Даниїл, оточений загрозами, усе-таки залишився до кінця вірним Богові й побачив велич Господньої Перемоги, так нехай Господь і нам дарує постійне натхнення в праці для звершення Його святих задумів на славу Божу. Нехай благословить Господь і дарує мудрість стати на захист людського життя й здоров’я, так щедро даного людству Творцем неба і землі. Тільки спільними зусиллями, тільки з Господньою благодаттю через кожного з нас можна подолати пітьму, об’єднавши серця в любові до Бога та служінні ближньому.

1. Блехшміт Е. Збереження індивідуальності : Людина – особа від самого початку : Дані ембріології людини / Е. Блехшміт. – Львів, 2003. – 120 с.
2. Соціально-філософські та етичні проблеми медицини : навч. посіб. / за заг. ред. А. П. Алексеєнко, В. М. Лісового. – Х., 2010. – 340 с.
3. Blazques N. Bioética fundamental / N. Blazques // Biblioteca Autores Cristianos. – Madrid, 1996. – 492 p.
4. Casini M. Il diritto alla vita del concepito nella giurisprudenza europea le decisioni della Corti Costituzionali e degli organi sovranazionali di giustizia / M. Casini. – CEDAM. – Padova, 2001.
5. Cotta S. Il diritto nell’esistenza. Linne di ontofenomenologia giuridica / S. Cotta // Giuffrè. – Milano. – 1991. – 448 p.
6. D’Agostino F. Bioetica e diritto / F. D’Agostino // Medicina e Morale. – 1993. – № 4. – P. 675–690.
7. D’Agostino F. L’approccio morale al diritto, in Scritti in onore di Angelo Falzea / F. D’Agostino. – Milano, 1991. – Vol. I. – P. 219–242.
8. Giovanni Paolo II. Lettera Enciclica Evangelium Vitae (25 marzo 1995) / Giovanni Paolo II. – Città del Vaticano, 1995. – 190 p.
9. Kelsen H. La dottrina pura del diritto / H. Kelsen // Giulio Einaudi Editore. – Torino, 1966. – 418 p.
10. Ross D. The right and the good / D. Ross // Oxford University Press. – Oxford, 1930. – 176 p.

В статті розглядаються питання стосовно відносин між етикою та правом, між громадянським законом та моральним законом. Також розглядаються питання захисту фундаментальних цінностей, необхідних для гарантування загального блага. Розглядаються етико-правові аспекти державного регулювання системи охорони здоров’я в Україні на принципах біоетики, заснованих на трактуванні життя людини як найвищої фундаментальної та неприкосновенної цінності. Розглядається вплив біоетики на діяльність органів державного управління охороною здоров’я стосовно поваги до гідності людини та збереження життя на всіх етапах її розвитку.

Ключові слова: моральний закон, громадянський закон, біоетика, мораль, право, істина, свобода, цінність людського життя, повага до гідності людини, фундаментальні цінності людської особистості, загальне благо, органи державного управління, державне регулювання си-

стемы здравоохранения на принципах биоэтики, нормативно-правовая база в системе здравоохранения Украины, государственное управление, государственная политика относительно проблем ценности и достоинства человеческой жизни.

In the article the questions of relations are examined between ethics and right, between a civil law and law moral. And also the problems of defence of fundamental values, necessary for guaranteing of the general blessing a law light up. Examined ethic-legal aspects of government control of the system of health protection in Ukraine on principles of bioethics, grounded on interpretation of life of man as the greatest fundamental and inviolable value. Influence of bioethics lights up on activity of organs of state administration of health a guard in relation to honour of dignity of man and seving of life on all stages of its development.

Keywords: *the moral law, civil law, bioethics, morals, right, truth, freedom, the value of human life, respect for human dignity, fundamental values of human beings, the common good, organs of state administration, government control of the system of health protection on principles of bioethics, normatively-legal base in the system of health protection in Ukraine, state management, public policy in relation to the problems of value and dignity of human life.*